

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ БЕЗПСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Слома Валентина Миколаївна

*доцент кафедри інтелектуальної власності та приватного права
юридичного факультету Тернопільського національного економічного
університету, кандидат юридичних наук*

У ч. 1 ст. 21 Загальної декларації прав людини встановлено, що кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

Згідно з ч. 2 ст. 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Здійснення влади народу зумовлює існування в кожній державі певного механізму владарювання, який передбачає застосування в конституційній практиці сучасних держав різноманітних форм безпосередньої та представницької демократії.

Варто зазначити, що за радянських часів основною формою демократії була саме представницька демократія, яка пов'язувалась з діяльністю системи рад народних депутатів. В сучасний період демократичних перетворень у державі відбувається зміна пріоритетів на користь безпосереднього народовладдя.

Ст. 69 Конституції України встановлює, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. До останніх зазвичай відносять: народні обговорення; народні законодавчі ініціативи; дорадчі опитування громадян України; опитування громадської думки; загальні збори громадян; місцеві ініціативи; громадські слухання; відкликання депутата місцевої ради [1, 199-200].

Особлива роль у системі народовладдя належить референдуму як найбільш органічній і природній формі народовладдя. Референдум (від лат. referendum – те, що має бути повідомлено) – в державному праві прийняття електоратом (виборцями) рішення з конституційних, законодавчих чи інших внутрішньо- чи зовнішньополітичних питань; всенародне опитування.

Референдум як засіб безпосередньої демократії застосовувався ще у Римській імперії – зібрання плебеїв приймали рішення, які були обов'язковими для цієї суспільної групи (звідси і походить термін „плебісцит”, що означає „рішення народу”). З часом референдум поширився на всю Європу і мав різні форми проведення: „народні збори”, „віче” тощо [2]. Разом з тим, перший справжній референдум був проведений у Швейцарії у 1439 р. Сьогодні інститут референдуму законодавчо закріплений у Франції, Данії, Норвегії та інших країнах.

В Україні референдум отримав своє законодавче закріплення після прийняття 03.07.1991 р. ЗУ „Про всеукраїнський і місцеві референдуми”. Відповідно до ст. 1 Закону референдум – це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення.

Референдуми виконують такі соціальні функції:

1) вони є одним із основних інструментів реалізації права народного суверенітету і легітимізації владних рішень;

2) є однією з основних форм реалізації права національного суверенітету;

3) є одним із способів формування громадської думки;

4) за умови демократичного суспільства референдуми можуть бути використані народом як протипага рішенням органів державної влади та місцевого самоврядування, що не задовольняють інтереси громадян [3, 428-429].

Разом з тим, варто пам'ятати, що референдум не є панацеєю від усіх проблем в державному будівництві. Л. Кривенко, зазначає, що референдум, будучи інститутом безпосередньої демократії, може бути використаний як противага представницькій демократії, або як механізм обходу парламенту з метою прийняття рішення всупереч національному представницькому органу. Інакше кажучи, шляхом референдуму можуть прийматись антипарламентські рішення [4, 11]. Проте, як вірно вказує М. Паламарчук, ігнорування позиції Верховної Ради з важливих питань суспільного розвитку є дуже небезпечним для українського парламентаризму і навряд чи сприятиме розвиткові демократичних процесів в Україні [5, 43].

Суспільним відносинам, що виникають у сфері прямого волевиявлення при формуванні волі народу (територіальної громади) шляхом голосування на референдумах, притаманні специфічні ознаки, які виокремлюють ці суспільні відносини в певну групу, надають їм процесуального, процедурного характеру.

Референдумний процес відповідно до ЗУ „Про всеукраїнський і місцеві референдуми” проходить декілька стадій:

- 1) призначення референдуму;
- 2) підготовка і проведення;
- 3) голосування і визначення підсумків референдуму;
- 4) опублікування і введення у дію законів та інших рішень, прийнятих на референдумі.

Рішення, які приймаються на референдумі, зазвичай, вважаються остаточними і такими, що володіють вищою легітимністю. Як правило вони мають силу закону, а часто і вищу юридичну силу, оскільки загальновизнаною є думка, що закони, які були прийняті за підсумками референдуму, не можуть змінюватися звичайними законами парламенту.

Вважається, що рішення, прийняте на референдумі, - це безпосереднє рішення народу, а не його представників [6, 80].

Разом з тим, результат референдуму легко може бути скерованим як популярністю політичних лідерів, так і станом економіки на момент голосування чи силою агітації з основних питань, занесених до бюлетеня. Так само, як вибори можуть привести до влади уряд меншості, дати непереконливий результат, так і від референдуму не завжди можна очікувати вирішальної відповіді на складні питання [7, 69].

Враховуючи вище наведене, можна зробити висновок, що застосування референдуму в Україні свідчить про позитивну тенденцію розвитку держави на шляху демократичної держави. Адже референдум є дієвим інструментом у тих державах, де існує узгодженість між гілками влади та збалансованість інститутів демократії.

Проте, окремі питання, пов'язані з проведенням референдумів в Україні, вимагають подальшого дослідження та удосконалення нормативного регулювання. Так, П. Єрмаков вказує на доцільність відпрацювання механізму проведення референдуму, щоб його можна було провести швидко і з малими витратами. Автор вказує, що у наш час це можливо, якщо, наприклад, підключити електронні системи й враховувати наявність ідентифікаційних номерів громадян. Через електронну систему та ідентифікаційні номери нескладно кожному перевірити результати свого голосування та голосування будь-якого регіону [8].

Література:

1. Совгиря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2007.
2. Ольштинський С. Чи потрібен Україні референдум? // www.justinian.com.ua.

3. Маклаков В.В. Референдум в странах-членах Европейского Союза. – М.: ИНИОН РАН, 1997.
4. Кривенко Л. Референдум. Наближення до горизонту // Віче. – 2004. - № 11. – С. 8-11.
5. Паламарчук М. Всеукраїнський референдум у політичній системі України // Право України. – 2005. - № 5. – С. 42-44.
6. Лотюк О. Форми безпосередньої демократії в сучасних зарубіжних країнах (італійський досвід) // Підприємництво, господарство і право. – 2008. - № 6. – С. 79-82.
7. Стогова О.В. Референдум: проблеми політичної теорії та практики // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. – Суми, 2008. – С. 65-69.
8. Єрмаков П. Референдум і демократія // www.day.kiev.ua